

## МАСТАЦКІ ПЕРАКЛАД ПАЭЗІІ П. РЭВЕРДЗІ (ВЕРШ «КАМЕННАЕ СЭРЦА»)

Н. С. Іванова

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, г. Мінск;*

*natalie\_ivanova33@mail.ru;*

*наук. кір. – А. А. Барысеева, канд. філал. нав., дац.*

Артыкул прысвечаны мастацкаму перакладу верша П'ера Рэвердзі, зробленаму аўтарам артыкула (пераклад даецца пасля артыкула). Навуковая навізна заключаецца ў тым, што ўпершыню ў беларускім літаратуразнаўстве аб'ектам даследавання з'яўляецца спецыфіка мастацкага перакладу лірычных твораў французскага кубізму. Разглядаюцца перакладчыцкія трансфармацыі, выкананыя пры перакладзе верша П. Рэвердзі, аналізуюцца спосабы перадачы на беларускую мову мастацкіх асаблівасцей твора. У выніку даследавання абгрунтавана цяжкасць перакладу паэзіі кубізму, абазначаны найбольш характэрныя рысы паэтычнага тэксту, якія неабходна захаваць пры перакладзе.

**Ключавыя словы:** кубістычная паэзія; мастацкі пераклад; паэтычны тэкст; форма; кампазіцыя твора.

П'ер Рэвердзі – французскі паэт, дзеяч мастацтва першай паловы XX ст. Яго паэзія кубізму (зборнікі 1910-ых гг. «Вершы ў прозе» (*Poèmes en prose*), «Авальная люкарна» (*La Lucarne ovale*), «Дахавыя пліткі» (*Les Ardoises du toit*)) на беларускую мову не перакладзена. Верагодна, прычына заключаецца ў тым, што паэтыка твораў літаратурнага авангарда, а асабліва кубістычнай паэзіі, складаная для перакладу не толькі з-за візуальна ўскладненай знешняй формы паэтычнага тэксту, але і з-за яго асаблівай унутранай формы, у якой выяўляюцца мнагазначнасць зместу, яго палікодавы характар, сэнсавыя зрухі, словатворчасць і г.д.

Наватарскія прыёмы П. Рэвердзі ў сферы лірычнай графікі, мантажная кампазіцыя, экспрэсіўная рытміка, часта праявізаная інтанацыя і пры гэтым вобразнасць, музычнасць яго лірыкі сведчаць аб абнаўленні форм выразнасці французскай паэзіі ў эпоху мадэрнісцкага мастацтва. Паэтыцы яго вершаваных твораў таксама ўласцівыя пастаяннае знікненне і расейванне сэнсу, фрагментацыя аб'екта. Так, у ёй адбываецца выяўленне гранічна пачуццёвага і суб'ектыўнага вопыту, працэс асобнага самапазнання і рэфлексія мастака праз творчы акт. Таму немагчыма ў поўнай меры зразумець аўтарскія інтэнцыі, і верш паэта можа быць перакладзены адразу ў некалькіх сутнасна слухных сваіх варыянтах.

У вершы «Le cœur dur» («Каменнае сэрца») са зборніка 1916 г. «Авальная люкарна» П. Рэвердзі выкарыстоўвае многія наватарскія прыёмы кубістычнай паэзіі, за выключэннем візуальнай графікі, якая ў

поўнай меры будзе рэалізавана ў яго наступным паэтычным зборніку 1918 г. «Дахавыя пліткі».

Героямі ў вершы П. Рэвердзі «*Le cœur dur*» (як і ва ўсім зборніку) з'яўляюцца каханая: мужчына і жанчына. Яны разлучаныя і адначасова шукаюць сустрэчы, яны то бягуць адзін ад аднаго, то збліжаюцца зноў, іх асобы «размытыя», нясталыя. Каханне жанчыны гняце лірычнага героя, ён злужаецца, адчувае сябе звязаным і знясіленым.

Назва верша – «*le cœur dur*» – гэта ідыёма, і ў беларускай мове яе эквівалентам з'яўляецца выраз «каменнае сэрца». Пры гэтым мнагазначны прыметнік «*dur*» можа абазначаць нешта цяжкае, жорсткае, суровае (як, напрыклад, стаўленне гераіні да лірычнага суб'екта – у гэтым значэнні назва адсылае да вобразу каханай), а іншыя значэнні – моцны, устойлівы, упарты, непаслухмяны – можна, з іншага боку, прымяніць да самога лірычнага героя, які спрабуе змагацца з «цяжкай» любоўю і настойліва імкнецца знайсці ў сабе сілы пазбегнуць гэтай несвабоды. Так, ужо ў самой назве ўзнікае нейкі парадокс (ці выбар адной «грані» бачання), разабрацца з якім павінна будзе чытацкая свядомасць.

На семантычным узроўні ў вершах П. Рэвердзі 1910-ых гг. (у тым ліку «*Le cœur dur*») у перадачы дысцыяцыі чалавека ў часе-прасторы, гэта значыць ва ўспрыманні сваіх частак цела і органаў як асобных, здольных да адчувальнасці элементаў, важную ролю адыгрываюць анатамічныя лексемы, якія суправаджаюцца словамі-вызначэннямі (займеннікамі, прыметнікамі і інш.): «*mon cœur*», «*à pleins poumons*», «*ton triste visage*», «*tes joues creuses*», «*tes cheveux au vent*», «*sous mes pieds*», «*face à face*», «*ses poings*», «*ses griffes*», «*tes bras*» [1, с. 99]. Акцэнт на кінестэтычнае светаўспрыманне з'яўляецца адным з асноўных прыёмаў паэтыкі французскага паэта, таму пры перакладзе на іншую мову вельмі важна іх перадаць (у выкананым аўтарам артыкула перакладзе, што прыведзены, захаваны ўсе анатамічныя лексемы-эквіваленты: «маё сэрца», «поўнымі лёгкімі», «твой сумны твар», «твае запалыя шчокі», «развезаныя ветрам валасы», «пад маімі нагамі», «твар у твар», «кулакі свае», «кіпці», «тваіх рук»). Пры перакладзе вершаў П. Рэвердзі таксама неабходна знайсці верныя эквіваленты дзеясловам руху, стану і фізічнага ўспрымання: *revoir* – бачыць зноў, *partir* – ісці, *se regarder* – глядзець адзін на аднаго, *rien dire* – маўчаць, *repartir* – адступіць, *poursuivre* – рухацца ўслед, *fuir* – уцякаць, *s'en aller* – сыходзіць, *respirer* – дыхаць, *délivrer* – вызваліць і г.д.

Акрамя таго, неабходна захаваць ключавыя канцэпты яго паэтыкі: сярод якіх, напрыклад, матыў поглядаў закаханых («*Nous regardant sans nous rien dire*» [1, с. 99], «Глядзелі адзін на аднаго маўчалі»), у тым ліку, і матыў чужога погляду, нямога назірання з боку («*Tous les regards éplorés*

me poursuivent» [1, с. 99], «Слязлівыя позірккі рухаюцца ўслед за мною»). Мноства нявызначаных аб'ектаў, расплыўчатых вобразаў у яго вершах («Quelqu'un plus grand que toi», «Sur le monstre qui m'a tiré de ta douceur avec ses griffes», «Vers la force qui dresse ses poings» [1, с. 99] і г.д.) спрыяе фрагментацыі рэальнасці і множнасці сэнсавых «пластоў» і тым самым ускладняе пераклад твораў на іншую мову.

У перакладзе верша «Le cœur dur», напісанага верлібрам, захавана фармальная структура твора: чатыры страфы (актава, два тэрцэты і дэцыма), сэнсавы змест і даўжыня радкоў таксама адпавядаюць арыгінальнаму вершу. У зборніку П. Рэвердзі няма знакаў прыпынку, і, безумоўна, яны адсутнічаюць і ў перакладзеным вершы. Думка выстройваецца тым жа чынам, перадаюцца таксама зыходныя кампазіцыя і рытміка.

У П. Рэвердзі рыфма няўстойлівая: яна сустракаецца ўсяго некалькі разоў (пры перакладзе захавана або часткова захавана), часцей за ўсё адсутнічае або выяўляецца ў асанансах (пры перакладзе алітэрацыя на прэдняязычныя свісцячыя [с], [з], [ц], [дз'] і шыпячыя [ш], [ч], [дж], [ж] надае сугучнасці («Дзень і ноч / Пад сонцам і ў дождж / Пад маімі нагамі хрумсцела цябе мяне вызваліў урэшце / Слязлівыя позірккі рухаюцца ўслед за мною / І з гэтым бяссіллем немагчыма нікому змагацца / Я хутка ўцякаю ды злосці»). У апошніх двух радках верша ўзнікае дысананс (*bois – bat*), які губляецца пры перакладзе, аднак ён узнікае ў апошніх двух словах: сэрца б'ецца – цвёрды зычны і ўдарны галосны [э] у слове сэрца і мяккі зычны і ўдарны галосны [э] у слове б'ецца, а таксама сугучча свісцячых гукаў [ц]. Таксама пры перакладзе свабодная рыфмоўка пашырае магчымасць выбару моўных адзінак і іх становішча ў радку.

Рытм задаецца пры дапамозе выкарыстання сінтаксічнага паралелізму (у перакладзе гэта захавана: «Больш устрыжаны чым у кашмары / Нехта больш за цябе мяне вызваліў урэшце», «Да сілы што паднімае кулакі свае як зброю / На монстра што кіпцямі выцягнуў мяне з тваёй пяшчоты» і інш.), паўтораў («Пад сонцам і ў дождж / Пад маімі нагамі...», «Я ішоў цераз палёў густыя каласы / Цераз вільготныя лясы / [...] Цераз палі цераз лясы» і інш.). Інверсія ў арыгінале («*Sous mes pieds craquaient les feuilles mortes*» [1, с. 99]) захоўваецца і пры перакладзе («Пад маімі нагамі хрумсцела апалае лісце»), пры гэтым слова хрумсцела (як і фр. *craquer*) у гукавым плане нагадвае шлах лісця.

Колькасць перакладчыцкіх трансфармацый мінімальная. Прыём лексічнага дабаўлення выкарыстаны ў першай страфе: «Я ішоў цераз палёў густыя каласы» (у арыгінале: «*Je suis parti à travers champs*» [1, с. 99], даслоўна: «Я пайшоў праз палі»), што абумоўлена неабходнасцю захаваць рытм і рыфму (*au vent – champs, каласы – валасы*).

Такім чынам, паэзія кубізму П. Рэвердзі выклікае пэўныя цяжкасці пры перакладзе на іншую мову праз своеасаблівасць формы і зместу паэтычнага тэксту. Аўтарская думка выстройваецца нечакана, ствараючы няяўныя абстрактныя сувязі паміж аб'ектамі і вобразамі ў вершы. Таму перакладчык імкнецца зразумець большасць зашыфраваных паэтам эстэтыка-інтэлектуальных кодаў, аднак у любым выпадку яго святдомасць спасцігае іх цалкам суб'ектыўна. Таксама пры перакладзе кубістычнай паэзіі галоўным чынам неабходна звяртаць увагу на захаванне формы арыгінальнага твора (яго строфікі, метрыкі, рытмікі, прасодыі, сінтаксічных прыёмаў і г.д.), таму што музычнасць, візуальны бок і фрагментаваная кампазіцыя задаюць дынамізм паэтычнага тэксту.

### Бібліяграфічныя спасылкі

*Reverdy, P. Plupart du temps, 1915-1922. – Paris: Gallimard, 1969. – 254 p.*

#### **П. Рэвердзі**

Le cœur dur

Je n'aurais jamais voulu revoir ton triste visage

Tes joues creuses et tes cheveux au vent

Je suis parti à travers champs

Sous les bois humides

Jour et nuit

Sous le soleil et sous la pluie

Sous mes pieds craquaient les feuilles mortes

Parfois la lune brillait

Nous nous sommes retrouvés face à face

Nous regardant sans nous rien dire

Et je n'avais plus assez de place pour repartir

Je suis resté longtemps attaché contre un arbre

Avec ton amour terrible devant moi

Plus angoissé que dans un cauchemar

Quelqu'un plus grand que toi enfin m'a délivré

Tous les regards éplorés me poursuivent

Et cette faiblesse contre laquelle on ne peut pas lutter

Je fuis rapidement vers la méchanceté

Vers la force qui dresse ses poings comme des armes

Sur le monstre qui m'a tiré de ta douceur avec ses griffes

Loin de l'étreinte molle et douce de tes bras

Je m'en vais respirant à pleins poumons

A travers champs à travers bois

Vers la ville miraculeuse où mon cœur bat

#### **Пераклад Н. Івановай**

Каменнае сэрца

Я не хацеў бы бачыць зноў твой сумны твар ніколі

Твае запалыя шчокі развеяныя ветрам валасы  
Я ішоў цераз палёў густыя каласы  
Цераз вільготныя лясы  
Дзень і ноч  
Пад сонцам і ў дождж  
Пад маімі нагамі хрумсцела апалае лісце  
Часам месяц свяціў  
Мы сустрэліся з табой твар у твар  
Глядзелі адзін на аднаго маўчалі  
І зараз адступіць мне месца не хапала  
Я быў на доўгі час да дрэва прывязаны  
Тваім жахлівым да мяне каханнем  
Больш устрывожаны чым у кашмары  
Нехта больш за цябе мяне вызваліў урэшце  
Слязлівыя позіркі рухаюцца ўслед за мною  
І з гэтым бяссіллем немагчыма нікому змагацца  
Я хутка ўцякаю да злосці  
Да сілы што паднімае кулакі свае як зброю  
На монстра што кіпцямі выцягнуў мяне з тваёй пяшчоты  
Далёка ад мяккіх і цёплых абдымкаў тваіх рук  
Я сыходжу дыхаючы поўнымі лёгкімі  
Цераз палі цераз лясы  
У чарадзейны горад дзе маё сэрца б'ецца